

Uddannelseseffekten: et udtryk for velvilje over for etniske minoriteter, en falsk sammenhæng eller blot et spil for galleriet?

Abstract

Several studies have shown that higher educated individuals are considerably less inclined to express negative beliefs about ethnic minorities than are lower educated individuals. However some scholars have questioned whether this relationship actually reflects less hostility towards immigrants among the highly educated, or if it is due to self-presentational concerns. Furthermore it seems that the parents' roles as socializing agents could cause the correlation. I set out to examine how the education effect is to be interpreted. In order to do so the paper uses data from a newly conducted survey among students within different fields and levels of education. Using both traditional survey questions and an unobtrusive technique known as the list experiment the surveydesign is able to clarify the relationship between education and beliefs about ethnic minorities. The results reveal that in questionnaires the well educated express their true opinion about immigrants and that education provides both tolerance and more positive sentiments towards immigrants. Moreover; when controlling for parental influences the education effect remains. On this basis formal education is to be interpreted as an independent cause of profound inducement of the individual's beliefs about ethnic minorities.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	3
2. Opgavens teoretiske udgangspunkt	4
2.1 Uddannelseseffekten: socialisering til positive holdninger over for etniske minoriteter	5
2.2 Uddannelseseffekten: Forstillelse.....	7
2.3 Uddannelseseffekten: En falsk sammenhæng	9
3. Det empiriske fundament og forskningsdesign.....	10
3.1 Udvælgelsen af enheder	10
3.2 Bagvedliggende faktorer	12
3.3 Datas reliabilitet.....	13
3.4 Fra begreb til målbar variabel.....	13
3.5 Listeeksperimentet.....	15
3.6 Spørgeskemaets struktur.....	17
4. Hvordan skal uddannelseseffekten fortolkes?	18
4.1 De højtuddannedes oprigtighed.....	18
4.2 Uddannelsesinstitutionernes socialisering til indvandrepositive holdninger	21
4.3 Betydningen af primær socialisering for uddannelseseffekten	27
5. Konklusion	32
Appendiks.....	33
Litteraturliste.....	34

1. Indledning

Den store politisering og skarpe tone i den danske indvandrerdebat siden midten af 1990'erne vidner om, at stærke følelser vækkes, når majoritetsborgere og etniske minoriteter skal leve side om side. Hvis de forskellige etniske grupper ikke accepterer og respekterer hinanden, er der i værste fald risiko for, at samfundets sammenhængskraft skades. Da denne er essentiel for opretholdelsen af den brede vifte af goder, som samfundet i dag leverer, synes instrumenter, der mindsker modviljen befolkningsgrupperne imellem, vigtige.

I litteraturen betragtes uddannelse blandt mange forskere som et effektivt middel til at øge majoritetsbefolkningens tolerance og velvilje overfor etniske minoriteter. (Selznick & Steinberg 1971, Weil 1985, Wagner & Zick 1995, Hello et. al 2006). En udbredt forklaring er, at individet i løbet af sin færd gennem uddannelsessystemet udvikler sine kognitive evner og samtidig socialiseres til den officielle kulturs videnskabelige og demokratiske principper. Disse to faktorer i forening fører til færre negative holdninger overfor etniske minoriteter (Selznick & Steinberg 1971).

Imidlertid er der indenfor den eksisterende sociologiske forskning uenighed om, hvad uddannelseseffekten egentlig er udtryk for. Meget kritisk er det beklageligt underbelyst, hvor dybt uddannelseseffekten stikker. Således indikerer teoretiske betragtninger, at uddannelse blot bevirker en overfladisk socialisering til positive holdninger over for etniske minoriteter (Jacob 1957, Jackman & Muha 1984). Dette kan hos de højtuddannede udmønte sig i ”socialt ønskelige” tilkendegivelser, som ikke har relation til individernes reelle sympati overfor etniske minoriteter (Phillips & Clancy 1972, Engesbak & Jenssen 1994, Krysan 1998). I tillæg synes det samtidig uafklaret, hvorvidt uddannelsesinstitutionerne reelt er den relevante socialiseringsagent, eller om formative momenter i stedet skaber sammenhængen (Mullen et al. 2003, Hello et al. 2004).

Denne opgave bidrager derfor til eksisterende forskning ved at belyse, *hvordan uddannelseseffekten skal fortolkes*. Dette sker gennem en systematisk klarlægning af de empiriske forhold i nyt datamateriale indsamlet blandt studerende under uddannelse i Danmark. Opgaven forløber som en tretrinsskridt, hvor det først via et listeesperiment afdækkes, om uddannelse blot bevirker stigende forstillelse og ikke øget velvilje over for etniske minoriteter. Et betryggende udfald vedrørende datas målingsvaliditet skaber dernæst grobund for at afdække, om der sker en stigende internalisering af velvilje over for etniske minoriteter efterhånden, som uddannelsesniveaet højnes. Slutteligt klarlægges, hvorvidt resultatet rent faktisk har rod i uddannelsesinstitutionerne eller om sammenhængen skyldes, at

de højtuddannede elever er prædisponerede for tolerance og sympati over for etniske minoriteter.

2. Opgavens teoretiske udgangspunkt

Indenfor sociologien og socialpsykologien findes en flerhed af forklaringstyper omhandlende uddannelses sympati- og tolerancefremmende egenskaber. I nærværende opgave viger fokus fra det psykodynamiske perspektiv med frustrations-aggressionsmodellens pointering af individets tillid og selvtillid som udslagsgivende faktor (Jenssen og Engesbak 1994, Hunter et al. 2007). Dette skyldes, at forskning har påvist, at uddannelseseffekten er betinget af strukturelle karakteristika som demokrati og religiøs heterogenitet (Weil 1985, Hello et al. 2002), hvorfor den psykodynamiske fortolkning kan betragtes som et underordnet perspektiv (Weil, 1985 : 470). På denne baggrund fremhæves i stedet indsigter fra divergerende synspunkter indenfor socialiseringslitteraturen og dennes samspil med de kognitive forklarings ditto.

Begrebet holdninger benyttes i flæng, hvorfor termen i den foreliggende sammenhæng kræver en nærmere specificering. Ifølge litteraturen er der almindelig enighed om, at en holdning består af tre elementer: en kognitiv eller overbevisningskomponent, en affektiv eller følelsesmæssig komponent samt en adfærdsorienteret komponent (Jackman, 1977 : 146). Visse psykologiske definitioner betoner særligt det affektive aspekt, idet en holdning betragtes som *"en psykologisk tendens, som udtrykkes ved at evaluere en given enhed med en bestemt grad af velbehag eller mishag"* (Eagly & Chaiken, 1993 : 1). Dette indikerer, at individets følelser er et betydningsfuldt element af individets holdninger ift. etniske minoriteter. I forlængelse heraf betragtes ikke blot den kognitive komponent, men også den affektive komponent i nærværende opgave som vigtige elementer af individets holdning overfor etniske minoriteter. Derfor fokuserer opgaven ikke alene snævert på, om uddannelse i højere grad sætter folk i stand til at tåle folk af anden etnisk herkomst, men også på om uddannelse øger majoritetsborgernes positive følelser overfor etniske minoriteter; herunder at deres velvilje stiger¹. Uddannelse vedrører samfundets officielle uddannelsesinstitutioner og disses alment dannende læring jf. afsnit 2.1.

¹ Det har i nærværende opgave grundet ressourcehensyn desværre ikke været muligt at behandle det adfærdsmæssige aspekt.

2.1 Uddannelseseffekten: socialisering til positive holdninger over for etniske minoriteter

Den klassiske udlægning af uddannelsessystemets socialisering til et positivt syn på kulturel diversitet beror på Selznick og Steinbergs forskning fra 1971. I Selznick og Steinbergs optik er samfundet overordnet set præget af to kulturer; en ”elitekultur” (enlightenment culture) og en ”folkelig kultur” (common culture) (Weil 1985 : 459).

Den folkelige kultur er kendetegnet ved mangel på videnskabelig viden og oplysning. Dette skaber grobund for et moralsk og intellektuelt tomrum, som muliggør, at snævre synspunkter såsom modvilje mod minoritetsgrupper eksisterer som en del af de gængse normer (Selznick & Steinberg, 1971 : 146). Individet, som hovedsageligt er bekendt med den folkelige kultur, overtager derfor via almindelige socialiseringsprocesser intolerante holdninger, som implicerer en generel modstand mod etnisk diversitet (Selznick & Steinberg, 1971 : 156, 169).

Elitekulturen er derimod en ”idealkultur”, som hviler på abstrakte demokratiske og videnskabelige principper. Da disse er kendetegnet ved objektivitet og ligeværd for alle mennesker, giver de rigelig grund til at afvise intolerance og diskrimination (Selznick & Steinberg 1971 : 157). Det præciseres, at dette er tilfældet i liberale samfund med en lang demokratisk arv (Weil 1985, Hello et al. 2002). Elitekulturen er indlejret i samfundets officielle institutioner, som bl.a. tæller uddannelsessystemet. Derfor møder elever og studerende via uddannelsesinstitutionerne demokratiske og videnskabelige værdier. I takt med at elever og studerende bevæger sig op gennem uddannelsessystemet, kommer de i stadigt stigende grad i kontakt med elitekulturens idealværdier, hvorfor de erhverver argumentation for at afslå den folkelige kulturs mere snævre og negative syn på etniske minoriteter (Selznick & Steinberg, 1971 : 157). Det skal her bemærkes, at det ikke blot er længden af tid i uddannelsessystemet, som har betydning for individets holdninger, men også i hvor høj grad indholdet i den pågældende uddannelse berører de officielle normer. Således er det generelle billede, at *”studerende indenfor humaniora og socialvidenskabelige fag tenderer til at være mere libertære og mindre fordomsfulde end studerende indenfor merkantile fag og naturvidenskab”* (Selznick & Steinberg, 1971 : 81). Heraf kan udledes, at det særligt er alment dannende læring, som påvirker holdningen til etniske minoriteter positivt.

Da demokratiske og videnskabelige principper er abstrakte og komplekse, er kendskab til principperne dog i sig selv utilstrækkeligt til at øge individets tolerance – individet må også have det fornødne abstraktionsniveau til at begribe den viden, som det eksponeres for, for at

kunne forstå, at demokratiske principper også udstrækker sig til etniske minoriteter. Uddannelse bidrager således også hertil ved at udvikle de studerendes kognitive evner, idet en forøgelse af abstraktionsniveauet reducerer tilbøjeligheden til at se verden gennem overforenklede briller. I forlængelse heraf får individet en mere nuanceret forståelse af virkeligheden og de etniske minoriteter, som er en del af denne. Det er derfor kombinationen af både at kende de demokratiske og videnskabelige principper samt at besidde et højt sofistikoniveau, som forbinder et højere uddannelsesniveau med øget etnisk tolerance (Selznick & Steinberg, 1971 : 147).

Selznick og Steinberg anser de enkelte holdningskomponenter for i praksis at være uadskillelige, da modstridende retninger på henholdsvis den kognitive og den affektive komponent vil resultere i "*en kognitiv forstyrrelse*" (Selznick & Steinberg, 1971 : 136). For at undgå en sådan dissonans vil der hos individet ske en ensretning af holdningskomponenterne (Selznick & Steinberg, 1971 : 136). Dette implicerer, at uddannelse ikke alene påvirker individets kognitive holdningskomponent til mindre kritiske overbevisninger mod etniske minoriteter, men at uddannelse også medfører, at individet får mere positive følelser over for etniske minoriteter. Derfor vil der være en større tilbøjelighed til, at højtuddannede synes bedre om etniske minoritetsborgere end lavtuddannede; de besidder således en større velvilje over for folk af anden etnicitet. Derimod oplever de lavere uddannede ikke i samme grad en binding til demokratiske principper, hvorfor de ikke møder samme intellektuelle forhindring ift. at modsætte sig borgerlige frihedsrettigheder. Hvis de tenderer til at være intolerante, kan de derfor være det med god samvittighed (Selznick & Steinberg, 1971 : 146).

Opsummerende har de lavtuddannedes modvilje mod etniske minoriteter rod i, at de er "*kognitivt og moralsk uoplyste, fordi de aldrig er blevet indoktrineret til det officielle samfunds oplyste værdier*" (Selznick & Steinberg, 1971 : 157). De højtuddannede internaliserer derimod elitekulturens normer gennem uddannelsesinstitutionerne, hvormed mere positive holdninger mod etniske minoriteter konsolideres og indlejres i individerne. Disse betragtninger leder til følgende forventninger:

H_{1,1}: Uddannelse socialiserer til demokratiske principper, som udstrækkes til at gælde etniske minoriteter.

H_{1,2}: Uddannelse socialiserer til velvilje over for etniske minoriteter.

2.2 Uddannelseseffekten: Forstillelse

Fra forskellige grene af litteraturen fremsættes dog fundamental kritik af Selznick & Steinbergs uddannelsesforklaring. Således stilles der spørgsmålstegn ved dybden af de højtuddannedes demokratiske socialisering, idet følgende teoretiske betragtninger implicerer, at de højtuddannedes tilkendegivelser af positive holdninger over for etniske minoriteter ikke beror på sand etnisk tolerance og velvilje.

Det første perspektiv, som indikerer, at de højtuddannede giver udtryk for usande holdninger, udspringer fra en konfliktteoretisk baggrund. Uddannelse anses i denne sammenhæng som en markør for medlemskab af en bestemt samfundsgruppe (Collins, 1971 : 1008; Kamens, 1977 : 208). Da der i det moderne samfund er en betydelig valorisering af et højt uddannelsesniveau, vil individet via uddannelse tilpasse sig samfundsstrukturen for at højne sine livschancer (Kingston et al, 2003 : 55). Hermed bringes individet i besiddelse af de nødvendige kompetencer og karakteristika for at indtræde i samfundets dominerende gruppe (Weiner & Eckland, 1979 : 915). Til denne privilegerede position knytter sig nogle bestemte forventninger om hvilke værdier og normer gruppemedlemmet må besidde. Disse er bl.a. normer om individuelle rettigheder og en deraf følgende tolerance over for det afvigende, hvilket bunder i, at den dominerende gruppe vil forsøge at opretholde den gældende status quo, hvorfra den drager fordel. Således højner uddannelse individets sofistikations- og abstraktionsniveau, hvormed den højtuddannede gruppe kommer til at besidde en fordel relativt til andre samfundsgrupper ift. at gebærde sig i en individualiseret og kompleks verden. Derfor bygger den højtuddannede gruppes ideologi på en norm om individualisme og heraf afledt tolerance, da gruppen ad denne vej kan opretholde sine optjente interesser indenfor status quo og samtidig legitimere og forklare laverestående gruppers positioner, som resultat af et individuelt valg (Jackman & Muha, 1984 : 759). De højtuddannede tilkendegiver derfor tolerante holdninger over for minoritetsgrupper, fordi de ved, at deres egen fortsatte succes afhænger af en sådan erklæring (Kingston et al., 2003 : 56). Derimod er der blandt den højtuddannede gruppe kun i ringere grad opbakning til de aspekter af de demokratiske principper, som vedrører konkrete tiltag til sikring af de facto lighed for minoritetsgrupper (Jackman & Muha, 1984 : 759). Dette tyder på, at de højtuddannede reelt ikke har en større velvilje over for etniske minoriteter end folk med lavere uddannelse. Derfor synes de højtuddannedes positive holdninger over for etniske minoriteter ikke at være udtryk for deres sande holdninger, men for tilkendegivelser, der søger at sikre egne interesser.

Ligeledes indikerer betragtninger om, at individet vil tilkendegive de holdninger, som anses som ”socialt acceptable” (social desirability), at de højtuddannede vil afgive

indvandrers positive holdninger uagtet deres reelle holdning (Phillips & Clancy, 1970 : 504; Engesbak & Jenssen, 1994 : 34; Krysan, 1998 : 508) . Udgangspunktet er, at den socialisering, som finder sted i uddannelsessystemet ikke er dybdegående, idet elitekulturens værdier og normer sjældent internaliseres (Jacob, 1957 : 38). Der er tale om en overfladisk holdningspåvirkning, som blot bevirker, at de studerende ”*kan passe ind*” i den institutionelle kontekst, de er en del af (Jacob, 1957 : 4). Qua eksponeringen for elitekulturens værdier og normer, kender folk med en høj uddannelse i større udstrækning til samfundets forventninger om tolerance over for etniske minoriteter og modstand mod diskrimination end folk med en lavere uddannelse. M.a.o. har de højtuddannede via deres uddannelse lært, at racistiske standpunkter er ’forkerte’, og samtidig sætter deres kognitive evner dem i stand til at gennemskue, om et spørgsmål i en spørgeskemaundersøgelse søger at indfange racisme. Derfor vil de højtuddannede nemt gennemskue, at det normativt ”korrekte” svar på et givent spørgsmål er et antiracistisk svar, hvorfor de vil give udtryk for en sådan socialt acceptabel holdning (Engesbak & Jenssen, 1994 : 34). At de højtuddannede således forstiller sig, kan skyldes, at individet afgiver et svar, der er overensstemmende med de kulturelt sanktionerede normer, som blandt den højtuddannede gruppe skaber anerkendelse fra andre (Phillips & Clancy, 1972 : 923). Yderligere er de højtuddannede vant til en nuanceret kognitiv stil, hvorfor de i mindre grad end lavtuddannede vil give tilsagn til spørgsmål, der er formuleret i et bombastisk sprogbrug (Jackman, 1973 : 329). Dermed kan forstillelsen også bunde i, at personer med en højere uddannelse betragter sig selv som nuancerede og rationelle individer. Derfor afgiver de højtuddannede socialt acceptable svar for at opretholde deres eget selvbillede (Phillips & Clancy, 1972 : 924). I forlængelse heraf er der risiko for, at de højtuddannedes tolerante og sympatiske tilkendegivelser vedrørende etniske minoriteter i spørgeskemaundersøgelser reflekterer et bevidst eller ubevidst forfalsket svar (Krysan, 1998 : 508; Huang et al., 1998 : 517).

Overordnet set leder en flerhed af argumenter på tværs af teoretiske perspektiver således til samme forventning. Denne er, at de højtuddannede ikke er mere positive over for indvandrere end lavtuddannede, men at de blot giver udtryk for en usand holdning; dvs. at de forstiller sig. På denne baggrund udledes følgende hypotese:

H₂: Uddannelse bevirker ikke velvilje over for etniske minoriteter, men forstillelse.

2.3 Uddannelseseffekten: En falsk sammenhæng

Der kan også sås tvivl om uddannelses reelle påvirkning af individets holdninger overfor etniske minoriteter uden at stille spørgsmålstejn ved de højtuddannedes oprigtighed. Dette skyldes, at socialiseringen i uddannelsessystemet kan anses som sekundær ift. forældrenes rolle som den primære socialiseringsagent (Parsons, 1951 : 208). Da børn samtidig tenderer til at følge i deres forældres fodspor ved valg af uddannelse (Thomsen, 2008), kan uddannelsessocialiseringsperspektivet kritiseres for at negligere formative elementer i forklaringen af individets holdninger over for etniske minoriteter.

Ifølge Parsons har barndommens socialisering særlig betydning for udviklingen af individets værdier, idet disse *”fastlægges” i barndommen og ikke er genstand for voldsomme ændringer gennem voksenlivet*” (Parsons, 1951 : 208). Disse værdier bliver således kernen i individets grundlæggende personlighedsstruktur (Parsons, 1951 : 208). Socialiseringen foregår i en interaktionskontekst, hvor der er komplementære roller knyttet til socialiseringsagenten og den socialiserede (Parsons, 1951 : 211). Således kan førstnævnte gennem belønning og straf socialisere sidstnævnte, hvorfor den socialiserede internaliserer socialiseringsagentens værdier. Da et barn i udtalt grad er afhængigt af sine forældre for at få opfyldt sine behov, skabes i interaktionen mellem barn og forældre et særligt stærkt omdrejningspunkt for socialiseringens indflydelse (Parsons, 1951 : 211). Derfor er barnets belønning og straf konditionelt ift., hvilke værdier forældrene valoriserer, hvorfor barnet vil internalisere forældrenes værdier (Parsons, 1951 : 221).

Når eksponeringen for elitekulturens værdier fører til mere positive holdninger over for etniske minoriteter, følger det af Parsons perspektiv, at forældre som gennem uddannelse selv er blevet podet for demokratiske normer og værdier vil overføre disse til deres børn via opdragelsen. Disse børn vil derfor allerede inden mødet med uddannelsessystemet være prædisponerede for positive holdninger over for folk af anden etnisk herkomst. I tillæg er der tale om en skæv rekruttering til lange videregående uddannelser; i Danmark er der eksempelvis *”syv gange så få ufaglærte forældre blandt de studerende, som der burde være, hvis forældredelen af ufaglærte forældre skulle modsvare landsdelen af ufaglærte forældre”* (Thomsen, 2008 : 95). Kastes der et blik på uddannelsesindeholdet slår tendensen endnu tydeligere igennem (Thomsen, 2008 : 96) . Samtidig er der som nævnt en sammenhæng mellem uddannelsesindeholdet og graden af velvilje over for etniske minoriteter (Selznick & Steinberg, 1971), hvorfor der er indikationer på, at forholdet mellem uddannelse og velvilje over for etniske minoriteter skyldes selvselektion. På dette grundlag forventes det, at uddannelses umiddelbare påvirkning til positive holdninger over for etniske minoriteter består

på et falsk grundlag. Således er det forældrenes værdier, som påvirker både individets uddannelsesvalg og dennes holdning overfor etniske minoriteter. På baggrund heraf udledes følgende hypotese:

H₃: Forældrenes værdier skaber samvariationen på både uddannelse og holdningen over for etniske minoriteter, hvorfor uddannelseseffekten er udtryk for en falsk sammenhæng.

3. Det empiriske fundament og forskningsdesign

Det empiriske grundlag til belysning af, *hvordan uddannelseseffekten skal fortolkes*, er primær surveydata bestående af spørgeskemabesvarelser indsamlet i perioden fra d. 24. april til den 17. maj 2013. Respondenterne har besvaret undersøgelsen via et elektronisk spørgeskema. Nogle få af respondenterne har kunnet tilgå undersøgelsen via lukkede studiegrupper på internettet², mens hovedparten af respondenterne har deltaget via et link fremsendt i en mail. Sidstnævnte fremgangsmåde er prioritet i videst muligt omfang for at sikre tilstrækkelig kontrol ift. hvem, der svarer og dermed minimere repræsentative problemer relateret til selvudvælgelse via internettet (Hansen, 2010 : 270). Det endelige datasæt består af 728 besvarelser³, som via kvantitativ statistik benyttes til at belyse problemstillingen.

3.1 Udvælgelsen af enheder

Da opgavens centrale effektvariabel er uddannelse, er det helt essentielt med tilstrækkelig variation på denne parameter for en valid besvarelse af problemstillingen. Uddannelse er i denne sammenhæng et karakteristikum, som tilskrives individer, der er ved at opnå eller har opnået et bestemt uddannelsesniveau og faglighed. Derfor er undersøgelsens enheder udvalgt med henblik på at maksimere variationen i både længden og indholdet i uddannelsen for at opnå så stor en spændvidde på eksponeringen for elitekulturen som muligt.

Således tæller undersøgelsens enheder elever på grundskolens 8. klassetrin, elever på erhvervsuddannelser, elever på en gymnasial uddannelse, samt universitetsstuderende, der er i gang med at tage henholdsvis en bachelor- og en kandidatuddannelse. I den nævnte rækkefølge forventes elever og studerende i stigende grad at have opnået kendskab til

² Ca. 1. pct. af besvarelserne er indsamlet via lukkede studiegrupper på nettet og vedrører respondenter på Kandidatuddannelsen i Historie.

³ Antallet af respondenter er opgjort på baggrund af valide besvarelser på spørgsmålene om social distance. Såfremt begge respondentens forældre har ikke-vestlig baggrund, betragtes respondenterne ikke som en del af majoritetsbefolkningen og er derfor frasorteret målingen. Dette er tilfældet for 50 respondenter.

abstrakte demokratiske principper samt at have udviklet deres kognitive evner. Det skal bemærkes, at de udvalgte gymnasiale institutioner er Hf og Stx-uddannelsen, da disse qua deres alment dannende sigte i høj grad eksponerer eleverne for elitekulturen, hvilket jf. afsnit 2.1 kun i mindre grad er tilfældet for de tekniske og businessrelaterede gymnasieuddannelser såsom HHX og HTX. Samme rationale ligger bag udvælgelsen af universitetsstuderende, hvorfor studerende fra Nordisk Sprog og Litteratur, Historie, Medievidenskab, Informationsvidenskab og Journalistiske Universitetsuddannelser deltager, da disse uddannelsesretninger har samfundsfaglige og humanistiske islæt. Det kan her indvendes, at elever fra Samfundsfag, Statskundskab og Psykologi ville være de oplagte kandidater. Imidlertid er disse fagretninger fravalgt, da der vurderes at være væsentlig risiko for, at de pågældende studerende grundet deres kendskab til statistik og surveyeksperimenter vil kunne gennemskue opgavens listeeksperiment (behandlet nedenfor).

Grundet ressourcehensyn har det været nødvendigt, at udtrække respondenterne i klynger inden for de forskellige uddannelsestyper. Risikoen for en ”klyngeeffekt” i form af manglende uafhængighed mellem enhederne er dermed tilstede. Dog er risikoen søgt minimeret ved, at respondenterne, som udgør en uddannelseskategori, kommer fra mindst tre forskellige uddannelsesinstitutioner eller studieretninger.

Følgelig bevirker udvælgelsesmetoden en svækkelse af den eksterne validitet, idet udvælgelsen af respondenter ikke er repræsentativ for alle danske unge under uddannelse (Andersen, 2010 : 105). Dermed begrænses analysens generaliseringspotentiale til populationen af unge individer på de nævnte uddannelsesinstitutioner i stedet for at udstrække sig til alle borgere i liberale demokratier. Da det sjældent er muligt at maksimere samtlige forskningskriterier i lige høj grad, har det iht. belysningen af opgavens problemstilling været nødvendigt at prioritere (Andersen, 2010 : 7). Derfor er ovenstående problemer af mindre betydning, idet opgavens væsentligste sigte er en klarlæggelse af den interne validitet mellem uddannelse og holdninger ift. etniske minoriteter. I relation til at klarlægge gyldigheden af kausalforholdet tjener udvælgelsen af enheder yderligere et nyttigt formål, idet alle respondenter er under uddannelse. Derfor er det muligt at rense uddannelses konkrete påvirkning på holdningen til etniske minoriteter fra eventuelt afledte effekter af uddannelse, som relaterer sig til beskæftigelsesstatus, indkomst og arbejdskultur (Selznick og Steinberg, 1971 : 74; Weiner & Eckland, 1979).

3.2 Bagvedliggende faktorer

Til maksimeringen af den interne validitet, er det essentielt, at ceteris paribus-betingelsen opfyldes (Andersen, 2010 : 104). Derfor er det ikke tilstrækkeligt blot at rense for afledte faktorer; bagvedliggende forhold må også holdes konstante. Indenfor den eksisterende forskning har individets sociale baggrund, geografiske tilhørsforhold og alder vist sig at kunne påvirke både uddannelsesvalg og holdningen til indvandrere (Jackman & Muha 1984, Weil 1985, Hello et al. 2004, Hainmueller & Hiscox 2007). Da det aldersmæssigt er et snævert udsnit af befolkningen, som er under uddannelse kontrollerer designet i rimelig udstrækning automatisk uddannelseseffekten for alderseffekter. Derfor inddrages ikke en selvstændig aldersvariabel som yderligere kontrol. I stedet kontrolleres statistisk for respondentens geografiske tilhørsforhold, som er målt ud fra om respondenterne er opvokset ”På landet” ”I by under 10.000 indbyggere” ”I by mellem 10.000 og 50.000 indbyggere” ”I by mellem 50.000 og 500.000 indbyggere” eller ”Hovedstadsområdet”.

Derudover inddrages socioøkonomisk status som kontrolvariabel. Variablen er konstrueret som et formativt indeks opgjort ud fra to faktorer, som i litteraturen anses som betydningsfulde ift. respondentens sociale baggrund (Jeynes, 2002 : 206). Disse er forældrenes samlede indkomst og begge forældres længst opnåede uddannelse. Indkomstindikatoren er vægtet 50 pct., mens hver forælders uddannelsesniveau er vægtet 25 pct. I tilfælde, hvor respondenterne ikke har været i stand til at angive forældrenes uddannelse, er der (hvis muligt) på baggrund af forældrenes stilling foretaget en konkret vurdering af, hvilken uddannelse der almindeligvis er nødvendig for at besidde den pågældende profession i henhold til de officielle uddannelsesvejledninger (ug.dk). Jf. litteraturen kan det problematiseres, at forældrenes stilling ikke indgår, som en selvstændig indikator i indekset over social baggrund (Jeynes, 2002 : 206). Desværre har det ikke været muligt, at skaffe information om dette forhold for 33 pct. af respondenterne. Ved en afvejning af ulemperne forbundet med inddragelse af forældrenes stilling i form af et stort datatab over for de fordele der følger, af et svagt mere validt indeks, er det derfor valgt at udelade forældrenes stilling i indekset.

Blandt forskningen er der uenighed om, hvorvidt køn påvirker holdningen til etniske minoriteter (Selznick & Steinberg 1971, Hello et al. 2006). Derimod er det en kendsgerning, at der på det almene gymnasium og de humanistiske universitetsuddannelser er en asymmetrisk kønsfordeling i kvindernes favør, hvilket også præger datasættet. Derfor vurderes det nødvendigt at agere konservativt på dette punkt, hvorfor køn for en sikkerheds skyld inddrages i analysen.

På baggrund af Allports betragtninger om 'kontakt' som en positiv generator for sympati overfor etniske minoriteter, synes dette forhold tillige at kunne influere på sammenhængen mellem uddannelse og velvilje, såfremt der er forskel på indvandrerfrekvensen på de forskellige uddannelsesinstitutioner (Dovidio et al. 2003, Hainmueller & Hiscox 2007). Dette synes imidlertid ikke at være tilfældet i indeværende undersøgelse, da der i målingen er frasorteret omtrent samme antal respondenter med ikke-vestlig baggrund indenfor alle de givne uddannelseskategorier.

3.3 Datas reliabilitet

Med henblik på at tilvejebringe data af god kvalitet, er det "indenfor det muliges kunst" forsøgt at reducere "støj", som vil kunne forstyrre resultaterne. Da det kan tænkes at de elever, som relaterer sig mest til uddannelsesinstitutionernes officielle normer også er de, som føler størst forpligtelse og lyst til at besvare skemaet, er der risiko for selvselektion (Thomsen, 2010 : 310). Denne kan føre til en overestimering af uddannelseseffekten, hvorfor problemet er imødegået ad flere veje. For det første er eleverne blevet opsøgt i større forsamlinger, i frikvarterer samt i undervisningen. Eleverne er her blevet gjort bekendt med vigtigheden af deres besvarelse, hvilket har medført positiv respons ift. deltagelse i undersøgelsen. For det andet har undervisere opfordret eleverne til at besvare spørgeskemaet og flere lærere på gymnasier, erhvervsskoler og folkeskoler har afsat tid til, at hele klasser kunne udfylde undersøgelsen i undervisningstiden. Slutteligt er der blevet udloddet to biografbilletter ved deltagelse i undersøgelsen for at højne incitamentet til deltagelse blandt elever, som ikke motiveres af almindelig pligtopyfyldenhed.

3.4 Fra begreb til målbar variabel

I dansk sammenhæng består de etniske minoriteter hovedsageligt af flygtninge, indvandrere og disses efterkommere. I daglig tale benyttes ordet indvandrere ofte som samlebetegnelse for gruppen, hvorfor etniske minoriteter i nærværende opgave måles i relation til dette begreb. Som det fremgår af hypotese 1.1 og 1.2 forventes uddannelse både at kunne påvirke individets etniske tolerance og velvilje (Selznick & Steinberg 1971). Derfor anvender opgaven to forskellige mål for holdningen til indvandrere.

Det første mål vedrører respondentens overbevisnings- og kognitive komponent, og er i relation til Selznick og Steinbergs teori operationaliseret som etnisk tolerance ud fra respondentens tilbøjelighed til at udstrække demokratiske normer til at gælde indvandrere.

Således konstrueres et refleksivt indeks over evne og vilje til at generalisere demokratiske værdier til indvandrere. I de følgende spørgsmål er respondenterne blevet bedt om at angive, hvor enige eller uenige de er i følgende udsagn: *"Indvandrere bør have ret til at modtage kontanthjælp i samme omfang som danskere"*, *"Indvandrere bør ikke have ret til gratis uddannelse"*, *"Indvandrere der begår kriminalitet bør udvises af landet uden retskendelse"*, *"Indvandrere der forbryder sig mod loven, bør have en hårdere straf end danskere"*, *Indvandrere har ret til at leve efter deres egen kultur, så længe de følger dansk lovgivning"*. Disse spørgsmål vurderes at reflektere effekter af etnisk tolerance. Da en faktoranalyse tillige har bekræftet, at spørgsmålene loader på én dimension, benyttes spørgsmålene som indikatorer i et indeks (Chronbachs $\alpha = 0,761$). Indekset er skaleret fra 0 – 1, hvor 1 angiver den højeste grad af etnisk tolerance.

Det andet mål vedrører den affektive komponent, og har til hensigt at indfange respondentens niveau af velvilje overfor indvandrere. Da følelser uden brug af fysiologisk udstyr er vanskelige at måle direkte, benyttes respondentens ønske om intim kontakt med folk af anden etnisk herkomst i form af naboskab som proxymål. Rationalet bag er, at individet ikke ønsker intim kontakt med mennesker det ikke bryder sig om, og tidligere forskning har vist, at målet tilnærmer sig respondentens følelser over for indvandrere (Engesbak & Jenssen, 1994 : 47). Etnisk velvilje er derfor operationaliseret som social distance overfor indvandrere inspireret af Bogardus klassiske skala (Hello et al., 2004 : 258). Grundet respondenternes unge alder er der ikke blevet spurgt til den mest krævende form for intim kontakt "partnerskab". I stedet benyttes et mål for naboskab. Respondenterne er i forhold til de to indvandrergrupper; arabere og vietnamesere blevet spurgt, *"Hvem vil du gerne eller ikke så gerne have som din nabo?"*. For at få respondenterne til at give udtryk for enten deres velvilje eller modvilje er kun benyttet svarkategorierne *"gerne"*, *"ikke så gerne"* og *"ved ikke"*. Tillige er spørgsmålet formuleret med henblik på at ramme et nuanceret sprogbrug for at minimere bias, som relaterer sig til, at de højtuddannede ikke vil give tilsagn til bombastiske spørgsmål jf. afsnit 2.2 (Jackman & Muha, 1984 : 753). Der er spurgt til distancen til både arabere og vietnamesere, fordi de to grupper både kulturelt og religiøst er meget forskellige. Dermed er det muligt at observere, hvorvidt negative holdninger mod én etnisk minoritetsgruppe er udtryk for en generel aversion mod kulturel diversitet, sådan som Selznick og Steinberg foreskriver (Selznick & Steinberg, 1971 : 156).

Jf. ovenstående teoretiske betragtninger om variation i niveauet af positive holdninger over for etniske minoriteter mellem forskellige uddannelsesretninger trods samme uddannelsesniveau, synes det utilstrækkeligt blot at måle forældrenes påvirkning af børnenes

holdninger gennem forældrenes uddannelsesniveau. I stedet operationaliseres forældrenes socialisering som respondentens opfattelse af de elementer, der i opdragelsen har vedrørt indvandrere via et indeks over tolerant opdragelse. Det er væsentligt at måle på respondentens subjektive oplevelse af værdierne i barndomshjemmet, idet det er disse værdier, som respondenterne i Parsons' optik vil forsøge at imødekomme for at opnå belønning. Da det kan variere hvilke aspekter vedrørende indvandrere og tolerance, der berøres i de enkelte hjem er forældresocialisering konstrueret som et reflektivt indeks, for at opnå et så validt og reliabelt mål som muligt. Følgende spørgsmål besvaret ud fra Likert-skalaen (Hansen, 2010 : 293) vurderes at reflektere graden af tolerant opdragelse og benyttes derfor som indikatorer: *"Mine forældre har lært mig, at man ikke kan være for forsigtig, når man har med indvandrere at gøre", "Hjemme hos mig laver vi af og til jokes om indvandrere", "Derhjemme har vi sommetider snakket om, at næsten alle indvandrere laver meget ballade", "Mine forældre har altid sagt, at man skal være åben overfor mennesker, der er forskellige fra en selv", "Mine forældre synes det er okay, hvis jeg bruger nedværdigende udtryk såsom "perker"*. De enkelte indikatorer loader alle på én dimension, og der er intern konsistens mellem indikatorerne (Chronbachs alpha = 0,73). Indekset over tolerant opdragelse er skaleret fra 0 – 1, hvor 1 angiver den højeste grad af tolerance.

3.5 Listeeksperimentet

I selve betydningen af ordet 'forstillelse' er som nævnt indeholdt, at individet angiver en usand holdning, hvorfor forstillelse ikke kan måles via respondentens be- eller afkræftende svar på spørgsmål om emnet. Selvom sandsynligheden for, at respondenterne vil afgive et ærligt svar er større i opgavens anonyme internetbaserede undersøgelse end i en interviewsituation (Krysan 1998, Presser & Stinson, 1998), har undersøgelsen en afsender, og det er uddannelsesinstitutionernes autoriteter personificeret ved underviserne, som har videreformidlet undersøgelsen. Dette implicerer en fortsat risiko for, at respondenterne vil føle, at de bliver overvåget, og endvidere kan forstillelsen stadig forekomme på baggrund af, at respondenterne forsøger at bevare egne privilegier samt uintenderet opretholder sit eget selvbillede jf. afsnit 2.2. Det er således nødvendigt med et skjult mål til at klarlægge, hvorvidt fænomenet finder sted. Her er et eksperimentelt design nyttigt. Forstillelse måles derfor gennem et listeeksperiment inspireret af Kuklinski, Cobb og Gilens (1997). Dog fokuserer denne opgaves eksperiment på uddannelse som uafhængig variabel og differentierer mellem fem uddannelsesniveauer, for at afdække forstillelsesproblematikken så nuanceret som

muligt. Tillige er spørgsmålsformuleringen tilpasset de studerendes aldersgruppe og den danske kontekst, for at sikre et økologisk sprogbrug (Hansen, 2010 : 292).

Respondenterne er indenfor hver uddannelseskategori blevet opdelt i henholdsvis en basis- og en stimuligruppe. For at sikre så stort et element af tilfældighed som muligt, og dermed holde alle relevante tredjevariable konstante, er inddelingen foretaget via randomisering på baggrund af fødselsdato (Andersen et al., 2010 : 77). Tabel 1.1 viser, at randomiseringen er forløbet hensigtsmæssigt.

Tabel 1.1 Randomisering af eksperimentelle betingelser

Uddannelsesniveau	Randomiseringsgrupper	Antal	Køn i pct.
Grundskole	Basisgruppe	45	Kvinder: 47 % Mænd: 53 %
	Stimuligruppe	38	Kvinder: 47 % Mænd: 53 %
Erhvervsfaglig uddannelse	Basisgruppe	52	Kvinder: 52 % Mænd: 48 %
	Stimuligruppe	46	Kvinder: 46 % Mænd: 54 %
Gymnasium og Hf	Basisgruppe	180	Kvinder: 69 % Mænd: 31 %
	Stimuligruppe	172	Kvinder: 65 % Mænd: 35 %
Bacheloruddannelse	Basisgruppe	47	Kvinder: 72 % Mænd: 28 %
	Stimuligruppe	40	Kvinder: 70 % Mænd: 30 %
Kandidatuddannelse	Basisgruppe	59	Kvinder: 61 % Mænd: 39 %
	Stimuligruppe	49	Kvinder: 61 % Mænd: 39 %

Respondenterne i henholdsvis basis- og stimuligrupperne er blevet præsenteret for en tilnærmelsesvis identisk spørgsmålsformulering: *"Nedenfor præsenteres du for fire⁴ ting, der gør nogle mennesker vrede. Når du har læst alle fire ting, bedes du angive HVOR MANGE af tingene, der gør dig vred. Du skal ikke angive hvilke ting, der gør dig vred, men blot HVOR MANGE ting, der gør dig vred. Det har i denne forbindelse været et vigtigt fokuspunkt, at spørgsmålsformuleringen entydigt skal indfange negative følelser imod indvandrere. Derfor er ordvalget faldet på 'vrede' og ikke 'ked af det-hed', da sidstnævnte sprogbrug risikerer at skabe en tvetydig spørgsmålsformulering, idet brugen af 'ked af det-hed' kan misforstås som et spørgsmål om sympati over for indvandrere.*

⁴ For stimuligruppen er antallet af ting angivet til fem.

For basisgruppen udgøres listen af ting af: *"Tv-reklamer midt i en film."* *"Busser og tog, som er forsinkede."* *"Butikker, der har åbent om søndagen."* *"Børn, der larmer på et museum."* Stimuligruppen præsenteres for næsten samme liste. Den eneste variation er, at listen er blevet tilføjet en ting. Denne er *"En muslimsk indvandrerfamilie, der flytter ind ved siden af mig"*, og fungerer som designets eksperimentelle betingelse. Der måles således på respondentens sociale distance, da det i relation til problemstillingen søges klarlagt, hvorvidt uddannelseseffekten stikker så dybt, som til at bevirke reel velvilje over for etniske minoriteter. En fordel forbundet med målet er yderligere, at det er uafhængigt af, respondentens generelle holdning til statslige policies, hvilket er en risiko ved tidligere studier, som har benyttet 'positiv diskrimination af minoriteter' samt 'begrænsning af immigration til landet' som mål for holdningen til indvandrere (Sniderman & Hagendorn, 2007 : 34; Janus, 2010 : 934).

På baggrund af en sammenligning af basis- og stimuligruppe, kan det ikke afgøres hvilke, men hvor stor en procentdel af respondenterne, der udviser social distance mod muslimske indvandrere. Ved at sammenholde denne andel med, andelen af respondenter indenfor hver uddannelseskategori, som positivt har tilkendegivet social distance mod den overvejende muslimske etniske minoritetsgruppe arabere, kan det udledes, hvorvidt uddannelse fører til stigende forstillelse.

Dog er listeeksperimentet ikke en perfekt teknik, men problemer, som er observeret ved tidligere brug er søgt minimeret. For at undgå en gulv- eller loftseffekt, er antallet af indvandrerneutrale forhold således faldet på fire til sikring af, at respondenterne ikke føler, at denne kan afsløres (Kuklinski et al. 1997 : 329). Dette synes i høj grad realiseret, idet der blandt respondenterne i basisgruppen kun var 4,6 pct. som ingen vrede angav over for de fire præsenterede forhold, mens kun 0,4 pct. angav vrede over alle fire forhold. Samtidig er de indvandrerneutrale forhold formuleret sådan, at de hverken vækker markant mindre eller større niveau af vrede end den eksperimentelle betingelse. Dette sker for at undgå 'kontrasteffekter' (Janus, 2010 : 934), hvor den eksperimentelle betingelse enten blegner ved siden af de andre forhold, eller modsat bliver meget iøjnefaldende, og derved risikerer at afsløre spørgsmålets hensigt.

3.6 Spørgeskemaets struktur

En væsentlig betingelse for en målingsvalid undersøgelse er, at spørgsmålene i spørgeskemaet indfanger det ønskede. For at undgå aktiveringen af overvejelser om

indvandrere hos respondenterne inden besvarelsen af listeeksperimentet, og dermed anspore respondenterne til en bestemt tankegang (Hansen, 2010 : 297), har ingen respondenter på forhånd været oplyst om, at spørgeskemaet omhandler holdningen til indvandrere. Af samme årsag er listeeksperimentet placeret forrest i skemaet. For at undgå, at respondenterne skulle gennemskue eksperimentet og gå tilbage for at tilrette sit svar i listeeksperimentet, er spørgsmålene vedrørende social distance placeret flere sider efter eksperimentet.

I batterispørgsmålene indledes med at præsentere de enkelte udsagn, som andre folks udtalelser, for at gøre det så legitimt som muligt, at erklære sig enig i ikke-indvandrervenlige spørgsmål. Samtidig er de enkelte spørgsmål vendt sådan, at det varierer, hvorvidt et enigt tilsagn angiver positive eller negative holdninger overfor indvandrere. Dette søger både at sikre, at respondenterne foretager en konkret afvejning af de enkelte udsagn i stedet for at 'slå hjernen på autopilot' (Hansen, 2010 : 292), samt at særligt de lavere uddannede ikke blot følger sig, ved at give et enigt tilsagn til alle spørgsmål uagtet deres egen holdning (Krysan 1998 : 509).

4. Hvordan skal uddannelseseffekten fortolkes?

Da opgavens empiriske grundsten nu er lagt, er der i det følgende grundlag for en test af opgavens hypoteser. Første skridt er en vurdering af datas målingsvaliditet. Dernæst følger en klarlæggelse af, om uddannelse påvirker individets holdninger til indvandrere og slutteligt belyses de formative elementers betydning for sammenhængen mellem uddannelse og holdningen til etniske minoriteter.

4.1 De højtuddannedes oprigtighed

I nærværende afsnit undersøges, om der er empirisk opbakning til H_2 : *Uddannelse bevirker ikke velvilje over for etniske minoriteter, men forstillelse.*

Tabel 1.2 Listeeksperiment: vrede over at få en muslimsk indvandrerfamilie til nabo

Uddannelsesniveaue	Basisgruppe	Stimuligruppe	Estimeret andel vrede i %
Grundskole	1,67 (0,826)	2,03 (0,854)	36 ⁺
Erhvervsfaglig uddannelse	1,67 (1,063)	2,41 (1,543)	74**
Gymnasium og Hf	1,74 (0,855)	1,84 (1,001)	10
Bacheloruddannelse	1,61 (0,898)	1,40 (0,982)	0
Kandidatuddannelse	1,61 (0,910)	1,49 (0,938)	0

Note: Gennemsnitligt antal 'vrede svar' for basis- og stimuligruppe. Eksperimentel betingelse er "*en muslimsk indvandrerfamilie, som flytter ind ved siden af*". Standardfejl i parentes. **p < 0,01; ⁺p < 0,10 ved F-test for regional forskel i estimeret andel af respondenter med vrede over at få en muslimsk indvandrerfamilie til nabo.

Tabel 1.2 viser hvor mange forhold i listeeksperimentet, der i gennemsnit gør respondenterne vrede for henholdsvis basis- og stimuligruppe indenfor hver uddannelseskategori. For grundskoleeleverne er antallet af vrede svar i gennemsnit 1,67 for basisgruppen og 2,03 for stimuligruppen, som er blevet udsat for den eksperimentelle betingelse "*En muslimsk indvandrerfamilie, som flytter ind ved siden af dig*". Ved at fratække det gennemsnitlige antal 'vrede svar' i basisgruppen fra det gennemsnitlige antal 'vrede svar' i stimuligruppen fås et estimat for andelen af respondenter indenfor uddannelseskategorien, som har en aversion mod at få en muslimsk indvandrer til nabo (Kuklinski et al., 1997 : 328). For grundskoleeleverne er andelen således 36 pct.. Forskellen mellem basis- og stimuligruppe er signifikant på 0,10-niveaue, hvilket indikerer, at der er en systematisk forskel mellem de to grupper.

På de erhvervsfaglige uddannelser ses en signifikant forskel på 0,01-niveaue i antallet af 'vrede svar' mellem basis- og stimuligruppen, hvorfor den markante forskel de to grupper imellem, synes at kunne tilskrives den eksperimentelle betingelse. Således beløber den estimerede andel af erhvervsskoleelever, som har en aversion mod at få en muslimsk indvandrerfamilie til nabo sig til hele 74 pct.

For kategorien gymnasiale uddannelser kan der ligeledes estimeres en andel af elever med vrede over forholdet omhandlende indvandrere; dog er andelen kun på 10 pct. Samtidig er forskellen mellem basis- og stimuligruppen for gymnasieeleverne ikke signifikant. Dette indikerer, at den samlede variation indenfor hele gymnasiegruppen ikke overstiger variationen indenfor hver af de to eksperimentgrupper, hvorfor det er usikkert, hvorvidt det er den eksperimentelle betingelse, som skaber forskellen. Den estimerede vrede er derfor tvivlsom.

For de universitetsstuderende kan der på baggrund af listeeksperimentet hverken på bachelor- eller kandidatniveau identificeres vrede mod at få en muslimsk indvandrerfamilie til nabo. Som ved gymnasiale uddannelser, er der heller ikke signifikant forskel i antallet af 'vrede svar' mellem basis- og stimuligrupperne for de to niveauer. Dette synes derfor at understrege, at de universitetsstuderende ikke reagerer med aversion på den eksperimentelle betingelse.

Overordnet set viser resultaterne af listeeksperimentet, at eleverne på de laveste uddannelsesniveauer, som har oplevet den ringeste grad af kontakt med elitekulturen, også er de som har størst modvilje mod muslimske indvandrere. Derimod ses der hos de studerende på gymnasieniveau blot en mindre og tvivlsom vrede mod muslimske indvandrere, mens de universitetsstuderende slet ikke har nogen vrede mod denne gruppe. Der kan dermed ikke identificeres en skjult aversion mod indvandrere blandt de højtuddannede, hvilket modsiger, at uddannelseseffekten blot er udtryk for, at de højtuddannede forstiller sig, når de tilkendegiver deres holdninger til indvandrere. Den manglende opbakning til hypotese 2, understreges yderligere ved en sammenholdning af listeeksperimentets skjulte mål for respondentens aversion mod intim kontakt med indvandrere med et direkte mål for etnisk distance jf. nedenstående.

Tabel 1.3 Etnisk distance: Sammenhængen mellem uddannelse og etnisk distance over for arabere

	Gerne	Ikke så gerne	Ved ikke
Grundskole	34% n = 28	36% n = 30	30% n = 25
Erhvervsfaglig uddannelse	35% n = 34	45% n = 44	20% n = 20
Gymnasium & Hf	61% n = 213	23% n = 81	16% n = 58
Bacheloruddannelse	69% n = 60	17% n = 15	14% n = 12
Kandidatuddannelse	69% n = 74	22% n = 24	9% n = 10

Note: Den procentvise fordeling af svarene på spørgsmålet omhandlende at få en araber til nabo.

Tabel 1.3 viser sammenhængen mellem uddannelseskategori og ønsket om at få en nabo tilhørende den overvejende muslimske indvandrergruppe arabere. Her tegnes et mønster, som falder i tråd med listeeksperimentets resultater, idet det er elever fra de laveste uddannelsesniveauer, som er mest modvillige over at få en indvandrer til nabo.

Således angiver 36 pct. af grundskoleeleverne, at de "ikke så gerne" vil have en araber til nabo, hvilket er helt i tråd med listeeksperimentets resultater. Derimod er der for elever på erhvervsfaglige uddannelser ikke konsistens mellem listeeksperimentets udfald og

resultaterne i tabel 1.3, idet kun 45 pct. har tilkendegivet, at de ikke ønsker en araber til nabo. Det ses, at der er 29 procentpoints forskel på andelen af erhvervsskoleelever med modvilje over for indvandrere ved henholdsvis det skjulte og det udtalte mål. Derfor kan det problematiseres, hvorvidt det i virkeligheden er elever på de erhvervsfaglige uddannelser, som forstiller sig. Dog kan ”ved ikke”-svar i Selznick og Steinbergs optik reflektere en mangel på evne til at afslå antiimmigrantholdninger af princip (Selznick & Steinberg, 1971 : 85). Hvis ”ved ikke”- svar derfor medregnes som indvandrermodvillige tilkendegivelser er det i stedet 65 pct. af erhvervsskoleeleverne, som giver udtryk for etnisk distance. Dog er der fortsat indikationer på en forstillelseeffekt blandt 9 pct. af eleverne på erhvervsfaglige uddannelser. Andelen er imidlertid lille, hvorfor det vurderes at være mindre problematisk. I tillæg er det en mulighed, at variationen har rod i, at der blandt erhvervsskoleeleverne er en stor vrede specifikt mod muslimer, hvorfor benævnelsen af muslimer i listeeksperimentet vækker en større aversion end benævnelsen af arabere i det udtalte mål for etnisk distance.

Blandt gymnasieeleverne har 23 pct. angivet, at de ikke så gerne vil have en indvandrer som nabo. Det samme er tilfældet hos 17 pct. af de bachelorstuderende og 22 pct. af de kandidatstuderende. Når det direkte mål for social distance mod indvandrere benyttes, er andelen af indvandrerkritiske respondenter fra de højere uddannelsesniveauer altså nævneværdigt større, end når listeeksperimentets skjulte mål benyttes. Dette er en interessant observation, idet den umiddelbart peger i direkte modsat retning af hypotese 2. Dog synes forholdet i nogen grad at indikere opbakning til den teoretiske betragtning fra afsnit 2.2 om, at de højtuddannede har en aversion mod at give tilsagn til bombastisk formulerede spørgsmål (Jackman, 1973 : 329). Således er det mere nuanceret at svare ”ikke så gerne” end at give udtryk for vrede. Imidlertid skaber udfaldet fortsat ingen opbakning til hypotese 2 om, at de højtuddannede forstiller sig, da det stadig er en kendsgerning, at det åbenlyse mål viser større etnisk distance end det skjulte mål. Derimod giver resultaterne stærk støtte til, at de højtuddannede giver udtryk for deres sande holdning i spørgeskemaundersøgelser, såfremt spørgsmålsformuleringerne er nuancerede. Dette synes hvert fald at være tilfældet ved anonyme undersøgelser på nettet. Datas bekræftede målingsvaliditet skaber dermed et solidt fundament for opgavens videre analyse af uddannelseseffekten.

4.2 Uddannelsesinstitutionernes socialisering til indvandrerpositive holdninger

Mens ovenstående resultater indikerer samvariation mellem uddannelse og etnisk distance, så behandles det i dette afsnit mere dybdegående, hvorvidt der er en signifikant

kausalsammenhæng mellem uddannelse og holdningen til etniske minoriteter; herunder om uddannelse påvirker både det kognitive og affektive element af individets holdning, sådan som det forventes i afsnit 2.1. Det næste skridt i belysningen af, *hvordan uddannelseseffekten skal fortolkes* er derfor en test af hypotese 1.1 og 1.2.

Først klarlægges det, om der kan findes støtte til $H_{1.1}$: *Uddannelse socialiserer til demokratiske principper, som udstrækkes til at gælde etniske minoriteter*. I det følgende undersøges derfor, om uddannelse påvirker individets kognitive holdningskomponent, hvilket som nævnt måles via et indeks over etnisk tolerance.

Tabel 2.1. Sammenhængen mellem uddannelse og etnisk tolerance

	Model 1***	Model 1.a***
Konstant	0,326* (0,141)	0,592*** (0,076)
Køn	***	***
Kvinde	0,062*** (0,017)	0,065*** (0,015)
Mand	Reference	Reference
Geografisk tilhørsforhold		
På landet	0,150 (0,137)	0,056 (0,076)
By < 10.000 indb.	0,135 (0,137)	0,042 (0,076)
By 10.000 - 50.000 indb.	0,159 (0,137)	0,076 (0,075)
By 50.000 - 500.000 indb.	0,155 (0,138)	0,063 (0,078)
Hovedstadsområdet	Reference	Reference
Socioøkonomisk status	0,310*** (0,068)	-
Uddannelse	***	***
Grundskole	Reference	Reference
Erhvervsfaglig uddannelse	-0,071* (0,036)	-0,124*** (0,030)
Gymnasium & Hf	0,093** (0,030)	0,073** (0,025)
Bacheloruddannelse	0,146*** (0,035)	0,139*** (0,031)
Kandidatuddannelse	0,175*** (0,035)	0,162*** (0,031)
n	594	715
Justeret R ²	0,199	0,193
Modellens F-værdi	15,727	19,930

Note: Afhængig variabel er etnisk tolerance skaleret fra 0 – 1, hvor 1 angiver højeste grad af tolerance. *** P < 0,001; ** P < 0,01; * P < 0,05. Ustandardiserede regressionskoefficienter med standardfejl i parentes. Signifikansniveauer for modellen er baseret på F-test. Signifikansniveauer for variablene er baseret på t-test (tosidet).

Tabel 2.1 viser sammenhængen mellem uddannelse og etnisk tolerance kontrolleret for køn, geografisk tilhørsforhold og socioøkonomisk status. Som det fremgår af tabel 2.1 er både model 1 og den overordnede regressionskoefficient for respondentens uddannelsesniveau signifikante på 0,001-niveauet. Vendes blikket mod de enkelte uddannelseskategorier ses, at elever på erhvervsfaglige uddannelser gennemsnitligt scorer 7 procentpoint lavere på etnisk tolerance end elever i grundskolen. Der er tale om en signifikant negativ forskel. Modsat er der mellem grundskoleelever og gymnasieelever en positiv signifikant forskel på etnisk tolerance sådan, at det gennemsnitlige niveau er 9,3 procentpoint højere hos gymnasieeleverne. Ligeledes ses der for universitetsuddannelserne en positiv signifikant påvirkning på etnisk tolerance. For bachelorstuderende er det gennemsnitlige niveau af etnisk tolerance 14,6 procentpoint større i sammenligning med grundskoleelever, mens kandidatstuderende gennemsnitligt er 17,5 procentpoint mere tolerante end grundskoleelever.

Dog er der i model 1 udeladt 18 pct. af respondenterne, og datatabet fordeler sig skævt mellem de enkelte uddannelseskategorier, sådan at 38 pct. af grundskole- og 32 pct. af erhvervsskoleeleverne udelades. Dette skyldes hovedsageligt manglende valide oplysninger på indekset over socioøkonomisk status, hvorfor der er risiko for en skævvreden analyse, hvis frafaldet er systematisk. Udelades socioøkonomisk status derfor som kontrolvariabel, stiger antallet af observationer fra 594 i den oprindelige model til 715 i model 1.a tabel 2.1. Hovedparten af 'de ekstra observationer' som medtages i model 1.a falder indenfor de nederste uddannelseskategorier. Af tabel 2.1 fremgår det, at model 1.a er signifikant på samme niveau som model 1, samt at retningen og signifikansen for hver af de højere uddannelseskategorier er overensstemmende med resultaterne i model 1. Imidlertid afviger resultaterne for erhvervsfaglig uddannelse, idet koefficienten fra model 1 til model 1.a oplever et fald på ca. 40 pct. og samtidig stiger signifikansniveauet for erhvervsfaglig uddannelse. Dog kan dette netop skyldes den manglende kontrol for socioøkonomisk status, snarere end holdningerne blandt de i model 1 frafaldne respondenter. Da retningen af sammenhængen ikke ændres, og der overordnet set ikke er betydelig forskel på resultaterne i de to modeller, vurderes resultaterne af model 1 trods udeladte observationer at være robuste og i forlængelse heraf anvendelige til at teste hypotese 1.1.

Substantielt implicerer resultaterne af model 1.1 således, at erhvervsfaglige uddannelser ikke højner niveauet af etnisk tolerance, mens der for de overliggende uddannelsesniveauer er en fast positiv tendens af betydelig størrelse, sådan at et stigende uddannelsesniveau påvirker individets etniske tolerance i positiv retning. I relation til socialiseringsperspektivet i afsnit 2.1, indikerer resultaterne dermed, at en stigende podning for elitekulturens værdier samt øget

træning af individets abstraktionsniveau medfører, at individet generaliserer demokratiske og videnskabelige principper til indvandrere, sådan som Selznick og Steinberg foreskriver.

Dog kan det problematiseres, at elever på de erhvervsfaglige uddannelser gennemsnitligt har et lavere niveau af etnisk tolerance end grundskoleelever. Optagelsen på en erhvervsuddannelse kræver som oftest, at ansøgeren har afsluttet grundskolen (ug.dk). Samtidig eksponerer de erhvervsfaglige uddannelser grundet deres praktiske og tekniske sigte kun i mindre grad deres elever for elitekulturen. Derfor forventes i Selznick og Steinbergs optik en gennemsnitlig etnisk tolerance, der minimum er på niveau med grundskoleelevernes etniske tolerance. Det er derfor svært for teorien at forklare, hvorfor den gennemsnitlige etniske tolerance er mindre hos erhvervsskoleeleverne end på grundskoleniveauet. En mulig forklaring er, at bagvedliggende faktorer øver indflydelse på sammenhængen, hvilket behandles senere i opgaven.

På trods af, at erhvervsskole afviger fra de teoretiske forventninger, synes $H_{1,1}$: *Uddannelse socialiserer til demokratiske principper, som udstrækkes til at gælde etniske minoriteter*, dog samlet set at møde stor opbakning, da den etniske tolerance netop stiger ved stigende kontakt med elitekulturens værdier. Dette leder videre til at teste, om uddannelse ligeledes fører til mere positive følelser over etniske minoriteter, hvorfor der i det følgende foretages en test af $H_{1,2}$: *Uddannelse socialiserer til velvilje over for etniske minoriteter*.

Tabel 2.2. Sammenhængen mellem uddannelse og sandsynligheden for etnisk distance⁵

	Model 1.a***	1.a Forudsagt P	Model 1.b***	1.b Forudsagt P
Konstant	1,859** (0,559)		0,784 (0,672)	
Køn				
Kvinde	-0,264 (0,211)		-0,368 (0,418)	
Mand	Reference		Reference	
Socioøkonomisk status	-3,296*** (0,903)		-1,451 (1,16)	
Uddannelse	**		***	
Grundskole	Reference	47%	Reference	42%
Erhvervsfaglig uddannelse	-0,152 (0,430)	43%	-0,011 (0,418)	41%
Gymnasium & Hf	-0,922* (0,360)	26%	-1,751*** (0,377)	11%
Bacheloruddannelse	-1,278** (0,450)	20%	-2,386*** (0,568)	6%
Kandidatuddannelse	-1,208** (0,903)	21%	-2,158*** (0,491)	8%
n	506		508	
Nagelkerkes R ²	0,115		0,213	

Note: Afhængig variabel er etnisk distance, hvor 0 angiver at respondenteren "gerne" vil have en indvanderer som nabo, mens 1 angiver, at respondenteren "ikke så gerne" vil have en indvanderer som nabo. I model 1.a er spurgt til arabere, mens der i model 1.b er spurgt til vietnamesere. Logistiske regressionskoefficienter med standardfejl i parentes. *** P < 0,001; ** P < 0,01; * P < 0,05. Ved beregning af forudsagte sandsynligheder er kontrolvariable holdt konstant på følgende niveauer: køn = 1, kvinde (typetal); socioøkonomisk status model 1.a = 0,5180 (gns.), socioøkonomisk status model 1.b = 0,5208 (gns.)

Model 1.a i tabel 2.2 viser sammenhængen mellem uddannelse og sandsynligheden for "ikke så gerne" at ville have en araber til nabo kontrolleret for køn og socioøkonomisk status. Den samlede model er signifikant på 0,001-niveauet og den samlede koefficient for uddannelse er signifikant på 0,01-niveauet. Det fremgår, at den forudsagte sandsynlighed for "ikke så gerne" at ville have en araber til nabo for en kvinde på grundskoleniveau med gennemsnitlig socioøkonomisk status er 47 pct., mens den tilsvarende forudsagte sandsynlighed er 43 pct. ved erhvervsfaglige uddannelser. Dog er der ikke signifikant forskel i tilbøjeligheden til at udvise social distance de to uddannelseskategorier imellem. Derimod er de logistiske regressionskoefficienterne for de overliggende uddannelsesniveauer signifikant forskellige fra grundskoleniveauet. For gymnasiale uddannelser er den logistiske regressionskoefficient -0,922, hvorfor gymnasieelever er signifikant mindre tilbøjelige til, at

⁵ Ved estimering af sammenhængene mellem uddannelse og social distance, er geografisk tilhørsforhold udeladt som kontrol, idet størrelsen af n implicerer, at nogle af kategorierne på variabelen kun indeholder ganske få observationer. Dette synes at bevirke meget store standardfejl og stærk insignifikans for geografisk tilhørsforhold. Modellernes resultater ændrer sig dog ikke nævneværdigt ved udeladelsen.

udtrykke etnisk distance end grundskoleelever. Den forudsagte sandsynlighed herfor er på 26 pct. Et tilsvarende billede tegner sig for bacheloruddannelser og kandidatuddannelser, idet koefficienterne her er hhv. -1,278 og -1,208, og den forudsagte sandsynlighed for ikke at ønske en araber til nabo derfor beløber sig til 20 og 21 pct.

I substantielle termer indikerer resultaterne, at uddannelse reducerer individets tendens til etnisk distance over for arabere. Der er ikke som ved ovenstående model for etnisk tolerance tale om en fast tendens, hvor et fortsat stigende uddannelsesniveau bevirker en fortsat aftagende sandsynlighed for etnisk distance, idet bachelorstuderende er marginalt mindre tilbøjelige til at udtrykke etnisk distance end kandidatstuderende.

Ved inspektion af den tilsvarende sammenhæng mellem uddannelse og sandsynligheden for *"ikke så gerne"* at ville have en vietnameser til nabo i model 1.b ses samme mønster. Det fremgår af tabellen, at den samlede model og den overordnede uddannelseskoefficient er signifikant på 0,001-niveauet. For erhvervsfaglige uddannelser er den logistiske regressionskoefficient -0,011, hvorfor erhvervsskoleelever er svagt mindre tilbøjelige til at udvise etnisk distance over for vietnamesere. Den forudsagte sandsynlighed for etnisk distance over for vietnamesere er 42 pct. for grundskoleeleverne og 41 pct. for erhvervsskoleeleverne. Dog er forskellen mellem grundskole og erhvervsfaglige uddannelser som i model 1.a ej heller signifikant i model 1.b. Derimod er der også i model 1.b en signifikant forskel på tilbøjeligheden til etnisk distance for de overliggende uddannelsesniveauer relativt til grundskoleniveau. Her er den forudsagte sandsynlighed for *"ikke så gerne"* at ville have en vietnameser til nabo 11 pct. for gymnasieelever, 6 pct. for bachelorstuderende og 8 pct. for studerende på kandidatniveau.

I lighed med model 1.a reducerer uddannelse i model 1.b således individets tilbøjelighed til etnisk distance. Ligeledes er den forudsagte sandsynlighed for etnisk distance lidt lavere for bacheloruddannelse end kandidatuddannelse. Til forskel fra model 1.a er tilbøjeligheden til etnisk distance ved de overliggende uddannelsesniveauer markant lavere i model 1.b, hvilket indikerer, at uddannelse er mere virksomt til at mindske social distance over for vietnamesere end over for arabere. Dog synes resultaterne i de to modeller stadig at støtte, at de lavtuddannedes negative følelser over for indvandrere vedrører en modstand mod kulturel diversitet generelt, og ikke blot aversion mod en enkelt etnisk minoritetsgruppe i tråd med Selznick og Steinbergs forskning. Det væsentligste ift. hypotese 1.2 er imidlertid, at resultaterne giver opbakning til, at uddannelse er en generator af positive følelser over for indvandrere på tværs af indvandrernes etnicitet med forbehold for, at der synes at indtræde et

loft for uddannelses påvirkning, når universitetsniveauet nås. Samlet set findes dog støtte til $H_{1,2}$: *Uddannelse socialiserer til velvilje over for etniske minoriteter.*

Opsummerende er der betydelig empirisk opbakning til, at eksponeringen for elitekulturens værdier samt træningen af individets abstraktionsniveau både medfører, at individet udstrækker demokratiske værdier til at gælde etniske minoriteter og at individets aversion mod indvandrere mindskes. Da begge individets holdningskomponenter således påvirkes i en indvandrerpositiv retning, synes uddannelseseffekten at stikke dybt.

4.3 Betydningen af primær socialisering for uddannelseseffekten

I forrige afsnit fremgår det af tabel 2.1 model 1, at den gennemsnitlige etniske tolerance mod forventningen er signifikant lavere for elever på erhvervsfaglige uddannelser end for elever i grundskolen. Dette indikerer, at bagvedliggende strukturer påvirker sammenhængen. Derfor behandles i det følgende H_3 : *Forældrenes værdier skaber samvariationen på både uddannelse og holdningen overfor etniske minoriteter, hvorfor uddannelseseffekten er udtryk for en falsk sammenhæng*

Tabel 3.1. Sammenhængen mellem tolerant opdragelse, uddannelse og etnisk tolerance

	Model 0***	Model 1***	Model 2***
Konstant	0,246 (0,133)	0,326* (0,141)	0,241 (0,128)
Køn	***	***	*
Kvinde	0,056*** (0,016)	0,062*** (0,017)	0,039* (0,015)
Mand	Reference	Reference	Reference
Geografisk tilhørsforhold			
På landet	0,094 (0,13)	0,150 (0,137)	0,102 (0,125)
By < 10.000 indb.	0,068 (0,13)	0,135 (0,137)	0,089 (0,125)
By 10.000 - 50.000 indb.	0,101 (0,129)	0,159 (0,137)	0,104 (0,125)
By 50.000 - 500.000 indb.	0,138 (0,131)	0,155 (0,138)	0,099 (0,126)
Hovedstadsområdet	Reference	Reference	Reference
Socioøkonomisk status	0,178** (0,067)	0,310*** (0,068)	0,096 (0,065)
Tolerant opdragelse	0,431*** (0,037)	-	0,391*** (0,035)
Uddannelse:		***	***
Grundskole		Reference	Reference
Erhvervsfaglig uddannelse		-0,071* (0,036)	-0,043 (0,033)
Gymnasium & Hf		0,093** (0,030)	0,083** (0,027)
Bacheloruddannelse		0,146*** (0,035)	0,134*** (0,032)
Kandidatuddannelse		0,175*** (0,035)	0,152*** (0,032)
n	594	594	594
Justeret R ²	0,284	0,199	0,366
Modellens F-værdi	33,274	15,727	28,273

Note: Afhængig variabel er etnisk tolerance, som er skaleret fra 0-1, hvor 1 angiver højeste grad af tolerance. *** P < 0,001; ** P < 0,01; * P < 0,05. Ustandardiserede regressionskoefficienter med standardfejl i parentes. Signifikansniveauer for modellen er baseret på F-test. Signifikansniveauer for variablene er baseret på t-test (tosidet).

Tabel 3.1 viser sammenhængen mellem tolerant opdragelse, uddannelse og etnisk tolerance. Model 1 er identisk med model 1 i tabel 2.1 og medtaget for overblikkets skyld, hvorfor der henvises til afsnit 4.2 for en nærmere beskrivelse. Model 2 viser sammenhængen mellem uddannelse og etnisk tolerance ved inddragelse af det bagvedliggende forhold tolerant opdragelse. Den samlede model er signifikant på 0,001-niveauet ligesom modellen uden tolerant opdragelse. Ligeledes har uddannelse også en signifikant påvirkning på etnisk tolerance i model 2. Dog forsvinder den signifikante forskel på gennemsnitlig etnisk tolerance mellem erhvervsfaglig uddannelse og grundskole ved inddragelse af tolerant opdragelse, og

koefficienten stiger fra -0,071 til -0,043. Mere substantielt er der tale om en spuriøs sammenhæng mellem erhvervsuddannelse og etnisk tolerance, idet det her er forældrenes værdier, der bidrager til både valg af uddannelse og niveauet af etnisk tolerance. For de overliggende uddannelsesniveauer, hvor individet netop eksponeres for elitekulturen synes uddannelses påvirkning på etnisk tolerance dog stort set uberørt af inddragelsen af tolerant opdragelse. Således falder de enkelte regressionskoefficienter marginalt, men der er fortsat samme signifikante forskel på gennemsnittet for hver af de tre uddannelseskategorier relativt til grundskole. Derfor synes almen uddannelses påvirkning på tolerance at bestå. Samtidig har tolerant opdragelse en markant selvstændig påvirkning på etnisk tolerance. Regressionskoefficienten er 0,391, hvorfor den etniske tolerance øges med 0,391 pct., når tolerant opdragelse stiger med 1 pct. En sammenholdning af model 0 og model 2, viser yderligere at effekten af tolerant opdragelse på etnisk tolerance ikke påvirkes i nævneværdig grad ved inddragelse af uddannelsesniveau, idet regressionskoefficienten i model 0 uden uddannelsesvariablen er 0,431 og signifikant på samme niveau som i model 2. På denne baggrund synes forældrenes værdier og uddannelse, at være multiple årsager til etnisk tolerance (Lolle & Klemmensen, 2010 : 392), hvor forældrenes værdier har den substantielt største påvirkning.

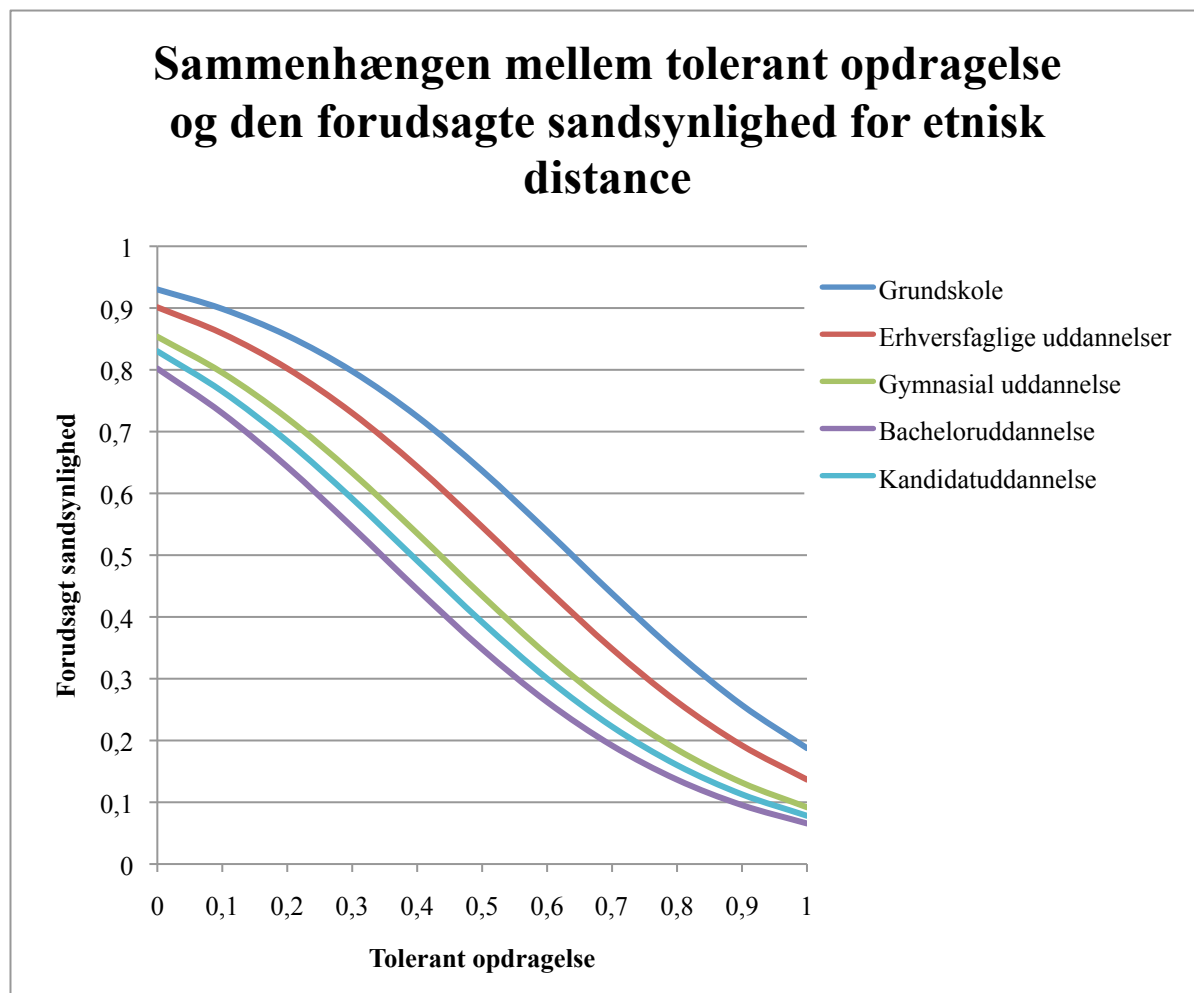
Tabel 3.2. Sammenhængen mellem tolerant opdragelse, uddannelse og sandsynligheden for etnisk distance

	Model 0.a***	Model 1.a***	Model 2.a***	2.a Forudsagt P
Konstant	2,926*** (0,547)	1,859** (0,559)	3,302*** (0,648)	
Køn				
Kvinde	-0,186 (0,221)	-0,264 (0,211)	-0,082 (0,23)	
Mand	Reference	Reference	Reference	
Socioøkonomisk status	-1,739 (0,969)	-3,296*** (0,903)	-1,22 (1,002)	
Tolerant opdragelse	-4,178*** (0,547)		-4,054*** (0,56)	
Uddannelse				
		**		
Grundskole		Reference	Reference	45%
Erhvervsfaglig uddannelse		-0,152 (0,430)	-0,377 (0,479)	36%
Gymnasium & Hf		-0,922* (0,360)	-0,825* (0,394)	26%
Bacheloruddannelse		-1,278** (0,450)	-1,189* (0,48)	20%
Kandidatuddannelse		-1,208** (0,903)	-1,002* (0,45)	23%
n	506	506	506	
Nagelkerkes R ²	0,247	0,155	0,266	

Note: Afhængig variabel er etnisk distance, hvor 0 angiver at respondenteren "gerne" vil have en araber til nabo, mens 1 angiver, at respondenteren "ikke så gerne" ønsker dette. Logistiske regressionskoefficienter med standardfejl i parentes. *** P < 0,001; ** P < 0,01; * P < 0,05. Ved beregning af forudsagte sandsynligheder er kontrolvariable holdt konstant på følgende værdier: køn = 1, kvinde (typetal); socioøkonomisk status = 0,5180 (gns.), tolerant opdragelse = 0,6878 (gns.)

Ligeledes synes sammenhængen mellem uddannelse og etnisk distance uberørt ved inddragelsen tolerant opdragelse. Tabel 3.2 viser, at både størrelsen og retningen af de logistiske regressionskoefficienter for de enkelte uddannelseskategorier, samt de tilsvarende signifikansniveauer er stort set identiske på tværs af model 1.a og 2.a. Dog ændrer signifikansniveauet for de to universitetsniveauer sig fra 0,01-niveauet til 0,05-niveauet. Dette vurderes dog, at være en mindre betydelig forskel. Som ved etnisk tolerance er der også en signifikant tilbøjelighed til, at tolerant opdragelse mindsker etnisk distance. I model 2.a hvor respondentens uddannelse indgår er den logistiske regressionskoefficient således -4,054, og koefficienten er ikke synderligt forskellig fra den tilsvarende koefficient på -4,178 i model 0.a, hvor uddannelsesvariablen er udeladt. Den forudsagte sandsynlighed for etnisk distance falder således markant i takt med at forældrenes værdier bliver mere tolerante, hvilket er illustreret nedenfor i figur 1. Figur 1 viser samtidig, at den forudsagte sandsynlighed for etnisk distance er forskellig fra grundskoleniveau og hver af de andre uddannelseskategorier

ved samme niveau af tolerant opdragelse. Hermed kan forældrenes værdier og respondentens uddannelse også ved etnisk distance karakteriseres som multiple årsager, hvor forældrenes værdier er den substantielt største determinant⁶.

Note: Figur 1 illustrerer den forudsagte sandsynlighed for at svare "ikke så gerne" på spørgsmålet omhandlende at få en araber til nabo ved forskellige værdier af tolerant opdragelse. Tolerant opdragelse er skaleret fra 0 – 1, hvor 1 angiver den højeste grad af etnisk tolerant opdragelse. Kontrolvariablene er holdt konstant på følgende værdier: køn = 1, kvinde (typetal); og sociøkonomisk status = 0,5180 (gns.).

Samlet set synes forældrene i høj grad at være en betydningsfuld socialiseringsagent ift. indlejringen af indvandrepositive holdninger i individet, sådan som Parsons foreskriver. Med forbehold for, at der i nogen grad er tale om selvselektion for de elever, som vælger en erhvervsfaglig uddannelse, består den overordnede sammenhæng mellem uddannelse og holdningen til etniske minoriteter dog ved inddragelse af forældrenes værdier. Alment dannende uddannelse synes dermed at have en selvstændig påvirkning på holdningen til

⁶ Det bemærkes at forholdet mellem tolerant opdragelse, uddannelse og etnisk distance over for vietnamesere følger samme mønster, som etnisk distance til arabere. Resultaterne vises ikke i opgaven grundet pladshensyn.

etniske minoriteter, hvorfor hypotese 3 om, at uddannelseseffekten er udtryk for en falsk sammenhæng kun møder ringe opbakning.

5. Konklusion

Denne opgave har haft til hensigt at belyse, *"hvordan uddannelseseffekten skal fortolkes"*. Vigtigst af alt kan det konkluderes, at uddannelseseffekten ikke er udtryk for forstillelse blandt de højtuddannede. Dette er et beroligende svar for forskningen, idet forholdet implicerer, at vi kan stole på, at de højtuddannede rent faktisk giver udtryk for deres sande følelser vedrørende indvandrere i internetbaserede spørgeskemaundersøgelser, som benyttes ved studier af holdningsdannelse. Dog under den betingelse, at spørgsmålene skal være formuleret i et sprogbrug, som er overensstemmende med de højtuddannedes nuancerede kognitive stil.

Med forbehold for datagrundlagets repræsentative svaghed har dette studium derimod vist stor opbakning til socialiseringsperspektivets betragtninger om, at højere uddannelse reelt udøver indflydelse på holdningen til etniske minoriteter i positiv retning. Det fremgår således, at alment dannende uddannelses potentiale for at højne individets etniske tolerance er substantielt stor. I tillæg kan uddannelse implicere, at individet får mere positive følelser over for etniske minoriteter. På denne baggrunds synes uddannelseseffekten at være udtryk for en dybere socialisering til indvandrepositive holdninger, som i høj grad består, selvom forældrenes rolle som primær socialiseringsagent inddrages.

Uddannelseseffekten er dermed hverken et spil for galleriet eller en falsk sammenhæng, der beror på social arv, men i stedet udtryk for socialisering til reel velvilje over for etniske minoriteter.

Appendiks

Tabel A: Antal respondenter og institutioner/studieretninger

Uddannelseskategori	Antal respondenter	Antal institutioner/studieretninger
Grundskole	83	3
Erhvervsfaglig uddannelse	98	8
Alment gymnasium og Hf	352	4
Universitetsuddannelse:		
Bacheloruddannelse	87	5
Kandidatuddannelse	108	5
I alt	728	25

Note: Antallet af respondenter er angivet ud fra valide svar på spørgsmålene om etnisk distance

Tabel A: Operationaliseringer

Variabel	Operationalisering
Mors og fars uddannelse	1: Grundskole 2: Gymnasial uddannelse 3: Faglig uddannelse 4: Kort videregående uddannelse 5: Mellemlang videregående uddannelse 6: Lang videregående uddannelse
Forældrenes samlede indkomst	1: Meget høj indkomst 2: Høj indkomst 3: Middel indkomst 4: Lav indkomst 5: Meget lav indkomst

Litteraturliste

Andersen, Lotte Bøgh (2010). 'Forskningskriterier' pp. 97-116 i Lotte Bøgh Andersen, Kasper Møller Hansen & Robert Klemmensen, *Metoder i statskundskab*. København: Hans Reitzels forlag.

Andersen, Lotte Bøgh, Binderkrantz, Anne Skorkjær, Hansen, Kasper Møller (2010). 'Forskningsdesign' pp. 97-116 i Lotte Bøgh Andersen, Kasper Møller Hansen & Robert Klemmensen, *Metoder i statskundskab*. København: Hans Reitzels forlag.

Collins, Randall (1971). Functional and Conflict Theories of Educational Stratification. *American Sociological Review*, 36(6): pp. 1002-1019.

Dovidio, John F., Gaertner, Samuel L. & Kawakami, Kerry (2003). Inter Group Contact: The Past, Present, and the Future. *Group Processes & Intergroup Relations*, 6(1): pp. 5-21.

Engesbak, Heidi & Jenssen, Anders Todal. (1994). The Many Faces of Education: why are People With Lower Education More Hostile Towards Immigrants than People With Higher Education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 38: pp. 33-50.

Hainmueller, Jens & Hiscox, Michael J. (2007). Educated Preferences: Explaining Attitudes Toward Immigration in Europe. *International Organization*, 61: pp. 399-442.

Hansen, Kasper Møller (2010). 'Kvantitative datakilder' pp. 267-281 i Lotte Bøgh Andersen, Kasper Møller Hansen & Robert Klemmensen, *Metoder i statskundskab*. København: Hans Reitzels forlag.

Hansen, Kasper Møller (2010). 'Spørgeskemadesign' pp. 282-303 i Lotte Bøgh Andersen, Kasper Møller Hansen & Robert Klemmensen, *Metoder i statskundskab*. København: Hans Reitzels forlag.

Hello, Evelyn, Scheepers, Peer & Gijssberts, Merove (2002). Education and Ethnic Prejudice in Europe: Explanations for Cross-National Variances in the Educational Effect on Ethnic Prejudice. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 46(1): pp. 5-24.

Hello, Evelyn, Scheepers, Peer & Slegers, Peter (2006). Why the More Educated are Less Inclined to Keep Ethnic Distance: An Empirical Test of Four Explanations. *Ethnic and Racial Studies*, 29(5): pp. 959-985.

Hello, Evelyn, Scheepers, Peer, Vermulst, Ad & Gerris, Jan R. M. (2004). Association between Educational Attainment and Ethnic Distance in Young Adults: Socialization by Schools or Parents? *Acta Sociologica*, 47(3): pp. 253-275.

Huang, Chiou-yan, Liao, Hsin-ya & Chang, Sue-Hwang (1998). Social Desirability and the Clinical Self-Report Inventory: Methodological Reconsideration. *Journal of Clinical Psychology*, 54(4): pp. 517-528.

Hunter, John A., O'Brien, Kerry & Stringer, Maurice (2007). Threats to Identity, Self-Esteem and Intergroup Discrimination. *Social Behaviour and Personality*, 35(7): pp. 937-942.

Jackman, Mary R. (1973). Education and Prejudice or Education and Response-Set? *American Sociological Review*, 38(3): pp. 327-339.

Jackman, Mary R. (1977). Prejudice, Tolerance, and Attitudes Toward Ethnic Groups. *Social Science Research*, 6: pp. 145-169.

Jackman, Mary R. & Muha, Michael J. (1984). Education and Intergroup Attitudes: Moral Enlightenment, Superficial Democratic Commitment, or Ideological Refinement? *American Sociological Review*, 49(6): pp. 751-769.

Jacob, Philip E. (1957). *Changing Values in College*. New York: Harper & Brothers Publishers.

Janus, Alexander L. (2010). The Influence of Social Desirability Pressures on Expressed Immigration Attitudes. *Social Science Quarterly*, 91(4): pp. 928-946.

Jeynes, William H. (2002). The Challenge of Controlling for SES in Social Science and Education Research. *Educational Psychology Review*, 14(2): pp. 205-221.

Kamens, David H. (1977). Legitimizing Myths and Educational Organization: The Relationship Between Organizational Ideology and Formal Structure. *American Sociological Review*, 42(2): pp. 208-219.

Kingston, Paul W., Hubbard, Ryan, Lapp, Brent, Schroeder, Paul & Wilson, Julia (2003). Why Education Matters. *Sociology of Education*, 76(1): pp. 53-70.

Krysan, Maria (1998). Privacy and the Expression of White Racial Attitudes: A Comparison Across Three Contexts. *The Public Opinion Quarterly*, 62(4): pp. 506-544.

Kuklinski, James H., Cobb, Michael D. & Gilens, Martin (1997). Racial Attitudes and the "New South". *The Journal of Politics*, 59(2): pp. 323-349.

Mullen, Ann L., Goyette, Kimberly A. & Soares, Joseph A. (2003): Who Goes to Graduate School? Social and Academic Correlates of Educational Continuation After College. *Sociology of Education*, 76(2): pp. 143-169.

Parsons, Talcott (1951). *The social system*. Glencoe: The Free Press.

Phillips, Derek L. & Clancy, Kevin J. (1970). Response Biases in Field Studies of Mental Illness. *American Sociological Review*, 35(3): pp. 503-515.

Phillips, Derek L. & Clancy, Kevin J. (1972) Some Effects of "Social Desirability" in Survey Studies. *American Journal of Psychology*, 77(5): pp. 921-940.

Presser, Stanley & Stinson, Linda (1998). Data Collection Mode and Social Desirability Bias in Self-Reported Religious Attendance. *American Sociological Review*, 63(1): pp. 137-145.

Selznick, Gertrude J. & Steinberg, Stephen (1971). *The Tenacity of Prejudice*. New York: Harper & Row.

Sniderman, Paul M. & Hagendorn, Louk (2007). *When Ways of Life Collide*. New Jersey: Princeton University Press.

Thomsen, Jens Peter (2008). Social differentiering og kulturel praksis på danske universitetsuddannelser. Roskilde Universitetscenter PhD-afhandling, Forskerskolen i Livslang Læring.

Thomsen, Søren Risbjerg (2010). 'Stikprøveudvælgelse' pp. 282-303 i Lotte Bøgh Andersen, Kasper Møller Hansen & Robert Klemmensen, *Metoder i statskundskab*. København: Hans Reitzels forlag.

Danmark, UddannelsesGuiden (2013).

<http://www.ug.dk/Uddannelser/erhvervsuddannelsereudveud.aspx> (21.05.2013)

Danmark, UddannelsesGuiden (2013). <http://www.ug.dk/Job.aspx> (19.05.2013)

Wagner, Ulrich & Zick, Andreas (1995). The Relation of Formal Education to Ethnic Prejudice: its Reliability, Validity and Explanation. *European Journal of Social Psychology*, 25: pp. 41-56

Weil, Frederick D. (1985). The Variable Effects of Education on Liberal Attitudes: A Comparative- Historical Analysis of Anti-Semitism Using Public Opinion Survey Data. *American Sociological Review*, 50(4): pp. 458-474.

Weiner, Terry S. & Eckland, Bruce K. (1979). Education and Political Party: The Effects of College or Social Class. *American Journal of Sociology*, 84(4): pp. 911-928.